Wstęp

Wzrost dobrobytu traktowano do niedawna jako wyłącznie zmianę ilościową i ograniczano ją jedynie do miar ekonomicznych. Kryteriami, według których oceniano poziom życia w poszczególnych państwach, były: globalny i *per capita* PKB, tempo jego wzrostu, wzrost produkcji, inwestycji, zatrudnienia, wynagrodzeń, wyposażenie w dobra materialne i wolność wyboru konsumenckiego. Uczeni i praktycy zajmujący się tą problematyką coraz częściej zauważają jednak, że maksymalizacja dochodu i bogactwa materialnego nie powinna być jedynym celem, ale środkiem dla osiągnięcia ważnych celów społecznych. Coraz więcej uwagi poświęca się kwestiom jakości życia. Wynika to między innymi ze spostrzeżenia, że wzrost gospodarczy mierzony przyrostem produkcji dóbr materialnych i usług nie zawsze przekłada się na lepsze życie poszczególnych jednostek. Dlatego, na razie, głównie dla celów statystyki krajowej i międzynarodowej, sporządza się syntetyczne wskaźniki rozwoju społecznego, które charakteryzują różne aspekty bytu i jakości życia ludzi w poszczególnych państwach.

Należy przy tym zaznaczyć, że dla potrzeb prezentowanej pracy pojęcie „jakość życia" dotyczy charakterystyki materialnych i niematerialnych warunków życia i subiektywnej ich oceny. Analizując jakość życia w poszczególnych krajach, regionach, miastach można podjąć próbę zdiagnozowania przyczyn i przejawów różnic w tym zakresie oraz przedstawienia sytuacji społeczeństw, która może być w jakimś stopniu wzorcowa dla reszty świata. Skonstruowane mierniki jakości życia nie służą ocenie wartości samego życia ludzi, bo wartość życia nie podlega obiektywnym ocenom i naukowym osądom, a powinny być jedynie narzędziem służącym skutecznej polityce gospodarczej i społecznej. Ponadto jakość życia w takim rozumieniu jest wyłącznie kategorią zbiorczą, tzn. służy charakterystyce różnych aspektów życia zbiorowości (np. mieszkańców państw, regionów).

Dobrobyt społeczno-ekonomiczny definiuje się jako stan wysokiego zaspokojenia potrzeb bytowych i kulturalnych ludności (Marshall, Tabin red., 2005). Obok określenia „dobrobyt", w analizach naukowych oceniających jakość życia pojawiło się bardziej odnoszące się do niematerialnych czynników oddziałujących na człowieka oraz do jego samopoczucia pojęcie „dobrostanu". W ostatnim okresie mierniki jakości życia zaczęto też wykorzystywać do określenia poziomu życia mieszkańców jednostek terytorialnych mniejszych niż państwo. Jest to efektem spostrzeżenia, że warunki życia i możliwości rozwoju społeczności poszczególnych regionów, subregionów, miast i gmin są znacznie zróżnicowane, pomimo iż podlegają tej samej polityce państwa i preferencyjnej polityce UE.

Celem głównym podjętych badań było uporządkowanie starej, a także stworzenie nowej wiedzy na temat uwarunkowań, czynników, części składowych i mierników jakości życia i jej subiektywnej oceny oraz zbadanie wpływu na ekonomiczno-społeczną sytuację ludzi i ich kulturowe otoczenie sytuacji nadzwyczajnej, jaką jest pandemia.

Cele szczegółowe niniejszej pracy to przede wszystkim:

1. Doprecyzowanie, uporządkowanie i analiza pojęć charakteryzujących dobrobyt, poziom życia, jakość życia.
2. Określenie ważkości czynników wpływających na sytuację społeczno-ekonomiczną ludzi oraz ich poczucie zadowolenia.
3. Wskazanie związków pomiędzy obiektywną sytuacją ekonomiczną, polityczną i społeczno-kulturową a subiektywnymi odczuciami na ten temat.
4. Zbadanie przydatności wybranych mierników dobrobytu i jakości życia do oceny kondycji społeczno-ekonomicznej jednostek i społeczeństw.
5. Zdefiniowanie zmian, jakie w aspekcie ekonomicznym, społecznym i społeczno-kulturowym wywołała pandemia.
6. Ustalenie i charakterystyka przejawów transformacji w zakresie jakości życia spowodowanych przez pandemię.

Jakość życia jest pojęciem, a może bardziej kategorią nieostrą, stopniowalną, wieloaspektową i charakteryzującą się setkami czynników. Podejście do tego tematu uwarunkowane jest specjalizacją zawodową, przyjętą metodyką badań, doświadczeniami życiowymi, czynnikami kulturowymi i historycznymi. Odmiennie kwestie jakości życia rozumieją ekonomiści, socjolodzy, religioznawcy, politolodzy, lekarze, psycholodzy, kulturoznawcy, osoby duchowne. Z kategorią jakości życia związane są takie pojęcia, jak: dobrobyt, dobrostan, komfort życia, poziom życia, standard życia, zamożność. Jakość życia i dobrobyt wiążą się z kwestią zaspokajania potrzeb zarówno indywidualnych, jak i zbiorowych, materialnych i duchowych. Pojęcie ma więc charakter oceniający i mówi o pozytywnej, pożądanej dla społeczeństwa sytuacji. Jakość życia, jak i dobrobyt charakteryzują warunki bytowe i sytuację dochodową, status społeczny, stan zaspokojenia potrzeb materialnych i duchowych, podstawowych i wyższych, poczucie sensu życia

i satysfakcji życiowej, więzi społeczne, możliwość osiągania celów i realizacji zamierzeń, stopień mobilności społecznej, możliwości dokonywania wyborów życiowych oraz poczucie bezpieczeństwa. Wynikają one z czynników endogenicznych i egzogenicznych. Przy czym przy dobrobycie na pierwszym miejscu stawia się wartości materialne, natomiast w przypadku jakości życia podkreśla się rolę i znaczenie kwestii zaspokojenia wyższych potrzeb i poczucie zadowolenia, spełnienia i satysfakcji z tego powodu oraz poczucie sprawczości i sensu życia.

Precyzyjna ocena stopnia i sposobu zaspokojenia potrzeb zmienia się w zależności od społeczeństwa, jego poziomu rozwoju, uwarunkowań kulturowych, epoki historycznej. Zmianie również ulega pojęcie potrzeb podstawowych i potrzeb luksusowych. Kryteria oceny jakości życia i dobrobytu społeczno-ekonomicznego mają charakter zarówno mierzalny, jak niemierzalny, obiektywny i subiektywny, dochodowy i majątkowy, uniwersalny i kulturowy, materialny i duchowy, względny i bezwzględny. Nie rozstrzygnięto, czy na dobry byt i związaną z tym jakość życia ma w większym stopniu wpływ indywidualna sytuacja ekonomiczna jednostki, czy też otoczenie polityczne, społeczne, prawno-instytucjonalne, kulturowe, w jakim żyje; czy ważniejsze są uzyskiwane dochody, czy też relacje i więzi społeczne; jaki wpływ na jakość życia i jej ocenę mają wyznawane wartości i stosunek do religii; czy jest to przede wszystkim pojęcie ekonomiczne, czy też ma ono charakter interdyscyplinarny, a może kulturowy lub filozoficzny.

Kolejność państw według poziomu życia jego mieszkańców zależy od tego, jakie wagi przyznaje się poszczególnym kryteriom kojarzonym z dobrobytem, np. wskaźnikom ilościowym dotyczącym wzrostu PKB, wskaźnikom rozwoju społecznego, zmianom strukturalnym, jakościowym lub instytucjonalno-prawnym, czy też odczuciom subiektywnym oraz od tego, czy dobrobyt będzie oceniany według stanu zaspokojenia potrzeb, albo też w porównaniu do innych państw, regionów, grup społecznych. Przy rosnącym coraz szybciej zróżnicowaniu dochodowym społeczności światowej, ważnym zadaniem wydaje się opracowanie mierników rozwoju zintegrowanego, które najlepiej oddają poziom życia ogółu społeczeństwa. Istotnym ich elementem jest określenie zmiany sytuacji ekonomicznej grup najsłabszych. Rozwój zintegrowany i jego monitorowanie powinny być priorytetem współczesnych władz państwowych.

Praca składa się z trzech rozdziałów. Pierwszy stanowi wprowadzenie teoretyczne na temat rozumienia jakości życia i interpretacji pojęć z nią związanych, np. dobrobyt, poziom życia, dobrostan, ubóstwo, zamożność, polaryzacja dochodowa, zaspokojenie potrzeb. Zawiera również rozważania na temat uwarunkowań jakości życia, obiektywnych sytuacji i subiektywnych odczuć na jej temat oraz powiązań pomiędzy jakością życia a rozwojem i wzrostem gospodarczym.

W rozdziale drugim celem analizy jest pokazanie różnych podejść do pomiaru dobrobytu i jakości życia, analiza mierników charakteryzujących z jednej

strony poszczególne aspekty jakości życia, z drugiej — poczucie zadowolenia, satysfakcji, szczęścia wynikających z zewnętrznych okoliczności oraz zbadania zależności pomiędzy uwarunkowaniami społeczno-ekonomicznymi a dobrym samopoczuciem jednostek i grup społecznych. Mierniki jakości życia są związane nie tylko z zaspokojeniem potrzeb w zakresie wyżywienia, mieszkania, zdrowia, wykształcenia, rekreacji, zabezpieczeń społecznych, dostępu do zarobkowych źródeł utrzymania, zagospodarowania materialnego, ale i potrzeb dotyczących dobrego rządzenia, poczucia podmiotowości i wpływu na losy swoje i państwa, szacunku i uznania, dostępu do informacji, czystego środowiska naturalnego, równowagi pomiędzy pracą a czasem wolnym, stabilności i przewidywalności życia, bezpieczeństwa, poczucia więzi wspólnotowych i zaufania społecznego, możliwości artykulacji potrzeb i poglądów, drożnych kanałów mobilności społecznej oraz z subiektywnym poczuciem zadowolenia, satysfakcji i szczęścia.

W tym rozdziale podjęto też próbę doboru parametrów i wskaźników składających się na poszczególne syntetyczne miary jakości życia dotyczące różnych jego aspektów.

Nierozwiązalnym problemem wydaje się jednak nie tylko wyczerpujące zdefiniowanie pojęć związanych z jakością życia, ale i ich jednoznaczny pomiar. Wynika to z faktu, że kategorie te posiadają nie tylko mierzalny aspekt ilościowy, ale i niemierzalny jakościowy W związku z tym w pracy zwrócono uwagę na niektóre problemy metodyczne i merytoryczne, które pokazują, że zaufanie do publikowanych wyników musi być ograniczone, co najwyżej należy je traktować jako dane szacunkowe, ogólnie orientujące w problemie.

Rozważania zilustrowano przykładami zastosowania i interpretacji wybranych mierników jakości życia. Obok tak zwanych wskaźników syntetycznych, wykorzystano dwa podstawowe, najważniejsze mierniki wpływające na ocenę dobrego bytu i jakości życia: jeden dotyczący zdrowia, długości życia i czynników warunkujących kondycję zdrowotną, drugi — oparty na uzyskiwanych dochodach i ich strukturze. Wybrano parametry związane między innymi z wynagrodzeniami i dochodami przypadającymi na rodzinę, a także informujące o zróżnicowaniu dochodowym i majątkowym ludności oraz drugą grupę — dotyczącą średniej długości życia, stanu zdrowia, dostępności świadczeń medycznych i polityki zdrowotnej państwa. Długość życia jest jednym z najprostszych i jednocześnie najlepszych wskaźników charakteryzujących jakość życia danej społeczności. Zmiana dobrostanu społecznego i ekonomicznego znajduje natychmiast odbicie w kondycji zdrowotnej i długości życia ludzi. W przeprowadzonej analizie porównawczej Polska wypada niekorzystnie na tle innych krajów europejskich oraz OECD. Świadczenia medyczne znajdują się na o wiele niższym poziomie, aniżeli wynikałoby to z poziomu rozwoju gospodarczego Polski. Polacy na tle Europy dłużej pracują, mniej zarabiają i krócej żyją. Pod koniec drugiej dekady XXI w. pojawiły się symptomy pewnej poprawy sytuacji społeczno-ekonomicznej

Polaków, czego zapowiedzią są rosnące wydatki na cele społeczne i zmiana priorytetów polityki społecznej, ale efekty tych zmian będą widoczne z kilkuletnim opóźnieniem. Podczas badania sytuacji dochodowej społeczeństwa bardzo istotny jest aspekt dotyczący stopnia zróżnicowania dochodowego. Badania nierówności społeczno-ekonomicznych można ograniczać jedynie do kwestii dochodów osobistych, albo rozszerzyć na różnice majątkowe lub nawet odnieść nie tylko do dóbr materialnych, ale i niematerialnych społecznie pożądanych, np. wykształcenie, opieka zdrowotna, władza oraz równość szans. Uważa się jednak, że za 75% nierówności odpowiada struktura wynagrodzeń (UNU, 2012). W podrozdziale czwartym drugiego rozdziału podjęto próbę analizy przyczyn i mechanizmów przedstawionych procesów.

Ograniczenie rozmiarów bezrobocia i sektora niskich płac oraz rozwiązanie problemów ludzi ubogich nie jest możliwe bez aktywnej polityki państwa, które wbrew dominującym tendencjom, powinno bardziej chronić słabsze, niezdolne do uczestnictwa w grze rynkowej grupy społeczne. Jak pokazuje praktyka, najlepszym lekarstwem na ich problemy jest zwiększenie kontroli ze strony państwa nad relacjami pracownik — pracodawca, polityka zachęcania do tworzenia nowych miejsc pracy oraz wzrost wydatków na edukację i publiczne inwestycje w poprawę jakości życia (służba zdrowia, nauka, budownictwo mieszkaniowe, kultura, kształcenie ustawiczne, rekreacja). Jednak strategię taką wybiera zdecydowana mniejszość państw świata.

Należy podkreślić, że przedstawiona analiza wybranych mierników dobrobytu i jakości życia nie aspiruje do wyczerpującej charakterystyki badanych zjawisk, ale stanowi tylko wybiórczą ilustrację rozważań teoretycznych.

Trzeci rozdział poświęcony jest analizie zmian w zakresie jakości życia w czasach pandemii COVID-19, która niespodziewanie została ogłoszona pod koniec 2019 i w 2020 roku. Niektóre aspekty jakości życia są w niewielkim stopniu powiązane z materialnymi warunkami życia i dotyczą stabilności i przewidywalności życia, bezpieczeństwa, w tym niezwykle istotnego bezpieczeństwa zdrowotnego, poczucia tożsamości, więzi społecznych, uznanych wartości, norm społecznych, zwyczajów. Ogłoszenie epidemii o światowym zasięgu i restrykcje z nią związane stały się dla mieszkańców większości państw nowym, zaskakującym doświadczeniem, które zachwiało podstawami ich egzystencji oraz ich przekonaniami. Towarzyszyły jej w początkowym etapie strach, dezorientacja, obawa o życie własne i najbliższych, utrata zaufania do państwa, dostrzeżenie ograniczonych możliwości nauki, nasilenie konfliktów i niepokojów społecznych, polaryzacja poglądów i stanowisk, zróżnicowanie kondycji materialnej poszczególnych grup zawodowych i społecznych. Następnie w wyniku zamknięcia granic, zamrożenia gospodarki i instytucji publicznych oraz tzw. *lockdownu*, pojawiły się problemy ekonomiczne, spadek PKB, bezrobocie, obniżenie dochodów, zwięk-

szanie obszarów ubóstwa, polaryzacja dochodowa, a przede wszystkim rosnące w dramatycznym tempie zadłużenie wewnętrzne i zewnętrzne.

Analizując temat wpływu pandemii na życie państw i społeczeństw, próbowano odpowiedzieć na następujące pytania:

1. Jakie konsekwencje społeczne może wywołać pandemia COVID-19?
2. Czy zjawiska i działania towarzyszące pandemii wywierają wpływ na zmiany kulturowe, np. normy, wartości, hierarchię potrzeb, postrzeganie rzeczywistości, stosunek do słabszych grup społecznych?
3. Jakie zmiany ekonomiczne wywołuje koronakryzys?
4. Czy konsekwencje działań związanych z zamknięciem gospodarek mogą wpłynąć na zmianę układu sił na świecie?
5. W jaki sposób obawy i zagrożenia towarzyszące ogłoszonej światowej epidemii oddziałują na politykę społeczno-gospodarczą państw?
6. Czy ogłoszona pandemia i jej konsekwencje spowodują zmiany w jakości życia społeczeństw?

Zagrożenie pandemią stało się nowym doświadczeniem dla decydentów oraz społeczeństwa i wpłynęło na jakość życia zarówno w aspekcie materialnym, jak i duchowym. Większość jej przejawów i konsekwencji jest przejściowa, niektóre jednak mogą być trwałą tendencją.

Pandemia, a raczej siły ją wykorzystujące mogą spożytkować chaos, lęk i dezorientację z nią związane do uderzenia w dotychczasowy system wartości, obowiązujące normy oraz istniejące wspólnoty i ich źródła: religię, naród, rodzinę, system edukacji i inne tradycyjne źródła tożsamości.

Pod wpływem zagrożeń epidemicznych zmienia się charakter pracy zawodowej i relacji społecznych, ograniczeniu ulegają bezpośrednie kontakty międzyludzkie i zmniejsza się ich spontaniczność, zwiększają się dystanse społeczne i przestrzenne. Transformacji ulegają normy, zwyczaje, wartości. Następuje polaryzacja poglądów w stosunku do ludzi starych i słabych. Pojawiają się nowe obawy i problemy społeczne. COVID-19 ujawnił słabości nauki i wiedzy eksperckiej. Życie człowieka staje się bardziej stechnicyzowane, jest mniej stabilne i przewidywalne. Utrudnieniu ulega dostęp do niektórych usług i miejsc, a relacje zawodowe i funkcjonalne zostają bardziej sformalizowane. Zwiększeniu może ulec zachorowalność i śmiertelność na inne choroby z powodu ograniczeń dostępu do świadczeń medycznych i zmniejszeniu np. czujności onkologicznej i kardiologicznej. Pandemia może spowodować obniżenie poziomu opieki zdrowotnej i poziomu edukacji, zwłaszcza tej zdalnej. W dłuższej perspektywie, może wpłynąć też na kondycję zdrowotną społeczeństwa. Pojawia się większe zagrożenie bezrobociem i pracą w sektorze niskich płac. Rośnie zadłużenie prywatne i publiczne, czego jedną z konsekwencji może być ograniczenie wolności i uzależnienie się od kredytodawców. W konsekwencji łatwiej manipulować ludźmi, ich poglądami i zachowaniami, łatwiej wywołać konflikt i wrogość. Wreszcie łatwiej inwigilować

społeczeństwo tłumacząc to koniecznością zapewnienia bezpieczeństwa. Pandemia może stać się pretekstem do eskalacji konfliktów społecznych, roszczeń, okazją do oszustw i walki politycznej. Może być wykorzystana do przeprowadzenia przewrotów politycznych i zmiany zasad tzw. ładu globalnego.

W długim okresie czasu, po szczęśliwym zakończeniu pandemii, może ona również przynieść pozytywne zmiany i impulsy dla rozwoju sfery naukowo-technicznej, gospodarczej, społecznej, politycznej: rozwój badań naukowych, zwiększenie innowacyjności gospodarki, większe nakłady na służbę zdrowia, szybszy wzrost gospodarczy, wzrost kompetencji cyfrowych i szersze ich wykorzystanie w życiu społecznym i zawodowym, wzrost znaczenia zdalnych kontaktów społecznych i zdalnej pracy zawodowej, wzrost prestiżu konkretnych, przydatnych społecznie zawodów, podniesienie poziomu higieny, większą dbałość o zdrowie, racjonalizację pracy zawodowej, docenienie zalet i uroków lokalności i środowiska naturalnego, reindustrializację krajów zamożnych, patriotyzm gospodarczy i kulturowy, deglobalizację. Pandemia stała się weryfikatorem kompetencji, sprawności i uczciwości polityków i rządów. Wymusiła szybkie działania i szybkie zmiany.

W dyskusji o dylemacie, czy ważniejsze jest zdrowie, czy gospodarka, w długim okresie czasu zwycięża gospodarka, ponieważ skutków ekonomicznych pandemii doświadcza o więcej osób niż skutków zdrowotnych, a świat gospodarczy jest o wiele silniejszy i bardziej wpływowy niż świat pacjentów.

Przystępując do badań przyjęto następujące hipotezy badawcze:

1. Jakość życia i dobrobyt są silnie skorelowane zarówno z poziomem zamożności społeczeństw, jak i z ich otoczeniem społecznym, instytucjonalno-prawnym i kulturowym.
2. Obiektywna sytuacja ekonomiczno-społeczna nie przekłada się na jej subiektywną ocenę i poczucie zadowolenia z życia, jeżeli za rozwojem gospodarczym nie idzie postęp społeczno-kulturowy.
3. W warunkach rosnącego zróżnicowania dochodowego społeczności światowej, wartości przeciętne, a nawet środkowe i dominujące niewiele mówią o sytuacji poszczególnych osób, dlatego ważnym zadaniem wydaje się opracowanie mierników rozwoju zintegrowanego. Rozwój zintegrowany i jego monitorowanie powinny być priorytetem współczesnych władz państwowych.
4. Na ocenę dobrobytu i jakości życia duży wpływ ma poczucie stabilności i przewidywalności życia.
5. Sytuacje nadzwyczajne i niespodziewane, takie jak nowa zakaźna choroba COVID-19 o światowym zasięgu, mogą w istotnym stopniu wpłynąć na zmiany w jakości życia i jego ocenę.

Wnioski zaprezentowane w trzecim rozdziale nie są kompletne, co wynika z faktu, że zachorowalność spowodowana koronawirusem cały czas rośnie, wiedza na jej temat po ponad dziesięciu miesiącach od jej pojawienia się na świecie

jest w dalszym ciągu szczątkowa, niespójna i niejednoznaczna, a dalszy przebieg i skutki — dalece nieprzewidywalne. Jeżeli świat nie zaskoczy informacja o pojawieniu się skutecznego lekarstwa lub jeżeli nie znajdzie się w powszechnym użyciu szczepionka gwarantująca bezpieczeństwo i długotrwałą odporność ludności zarówno w bogatych, jak i biednych państwach, będzie ona prawdopodobnie sytuacją długotrwałą i przyczyną wielu zgonów oraz trwałych konsekwencji zdrowotnych, ze względu na podstępny i nie do końca zbadany sposób rozprzestrzeniania się choroby oraz z powodu stosowania półśrodków pod naciskiem interesów ekonomicznych.

W pracy zastosowano następujące metody i techniki badawcze: krytyczna analiza literatury przedmiotu, analiza raportów, wyników badań i danych statystycznych. Wykorzystano również metodę porównawczą i analizę związków przyczynowo-skutkowych. Zastosowanie znalazła również metoda polegająca na syntetyzowaniu rozproszonych informacji i obserwacji oraz formułowaniu na tej podstawie określonych wniosków na zasadach analizy logicznej i dedukcji. Ostatni rozdział pracy, ze względu na aktualność jego tematyki, oparty jest przede wszystkim na doniesieniach prasowych, internetowych i radiowo-telewizyjnych z okresu od kwietnia do grudnia 2020 roku.

Badanie jakości życia odgrywa ważną rolę społeczną, służyć powinno nie tylko celom eksplanacyjnym, ale winno być wykorzystane jako narzędzie służące do lepszego planowania, alokacji, monitorowania właściwego spożytkowania przydzielonych jednostkom terytorialnym środków finansowych oraz oceny efektywności realizowanej polityki społeczno-gospodarczej, zwłaszcza w sytuacji tak nietypowej, jak światowe zagrożenie koronawirusem.

Nic na świecie nie jest tak sprawiedliwie
rozdzielone, jak rozum, każdy uważa,
że ma go dosyć

Jacques Tati

Zakończenie

Celem podjętych badań było doprecyzowanie, uporządkowanie pojęć, a także stworzenie nowej wiedzy na temat uwarunkowań, czynników, części składowych i mierników jakości życia i jej subiektywnej oceny oraz zbadanie wpływu sytuacji nadzwyczajnej — jaką jest pandemia — na społeczno-ekonomiczne położenie ludzi i ich kulturowe otoczenie.

Po stwierdzeniu faktu, że ilościowe mierniki wzrostu gospodarczego niedostatecznie opisują kondycję ekonomiczną i społeczną jednostek, społeczeństw i państw, uczeni zaczęli poszukiwać wskaźników, które wiernie oddałyby nie tylko sytuację ekonomiczną ludzi, ale też charakteryzowałyby tzw. jakość życia i dobrostan. Powstały setki takich mierników, część z nich miała charakter syntetycznych interdyscyplinarnych wskaźników dobrobytu i jakości życia. Problemem przy ich konstrukcji była niejednoznaczna interpretacja pojęć związanych z jakością życia, ich wielowymiarowość i wieloaspektowość oraz niewymierność części czynników wpływających na ich wartość.

Kategoria jakości życia wykracza poza ekonomiczne rozumienie tego pojęcia i dotyczy, oprócz kwestii zaspokojenia potrzeb materialnych, również zdrowia fizycznego i psychicznego, spójnego systemu wartości, możliwości nawiązywania więzi społecznych i ogrywania odpowiednich ról w społeczeństwie, dokonywania życiowych wyborów, poczucia sprawczości, osiągania założonych celów, sensu życia, satysfakcji życiowej, perspektywy rozwoju i samorealizacji, istnienia drożnych kanałów społecznej mobilności i artykulacji potrzeb, pewnej przewidywalności i stabilności życia i szeroko rozumianego poczucia bezpieczeństwa.

Nie rozstrzygnięto jednoznacznie problemu, czy na dobry byt ma większy wpływ indywidualna ekonomiczna sytuacja jednostki, czy środowisko ekonomiczne, polityczne, społeczne, kulturowe i przyrodnicze; czy wyżej stawiana jest ekonomiczna kondycja, czy też istnienie satysfakcjonujących więzi społecznych; czy ważniejsze jest zdrowie fizyczne i psychiczne, czy też pozytywne nastawienie do świata i subiek-

tywne poczucie zadowolenia i satysfakcji; czy lepiej być bardzo bogatym w Sierra Leone, czy żyć na niższym niż średni poziom w Danii.

Trudności z odpowiedzią na te niemal filozoficzne pytania wynikają z tego, że określenia „jakość życia" i „dobry byt" mają, oprócz wymiernego, niewymierny albo subiektywny aspekt jakościowy.

Zróżnicowanie sytuacji społeczno-ekonomicznej poszczególnych jednostek, grup społecznych, jednostek terytorialnych dotyczy nie tylko dochodów, ale i majątku, dostępu do opieki zdrowotnej, wykształcenia, satysfakcjonującego życia, władzy.

Pandemia zapoczątkowana w 2020 roku pokazała, że pomimo potężnego rozwoju naukowo-technicznego, we współczesnym świecie mogą zdarzyć się nagłe, nieprzewidywalne sytuacje, które rozprzestrzenią się na cały świat i w zasadniczy sposób wpłyną na kondycję ekonomiczną państw i sytuację dochodową i społeczną ludzi; że człowiek XXI wieku, w tym również uczony, ekspert, polityk, milioner, jest bezradny wobec wirusa i konsekwencji, jakie wywołuje, że pomimo starań, ludzie nie są w stanie ustalić istoty zagrożenia i skutecznie jemu przeciwdziałać. Pandemia zachwiała podstawami egzystencji człowieka oraz jego przekonaniami, zburzyła jego poczucie bezpieczeństwa i wiarę w możliwości kontrolowania i przewidywania własnego życia. Obnażyła wszystkie słabości strukturalne, organizacyjne i ośmieszyła różne „potęgi na glinianych nogach". Pokazała słabości globalizacji i towarzyszących jej poglądów, wartości i postaw, między innymi neoliberalizmu, konsumpcjonizmu, komercjalizacji, prywatyzacji, wolnego rynku. Jej konsekwencją mogą być nie zawsze korzystne zmiany kulturowe oraz zmiany w zakresie jakości życia. Transformacji uległy normy, zwyczaje, akceptowane wartości, formy aktywności gospodarczej i zawodowej oraz edukacji.

Pandemia na pewno pokazała, że rozwiązanie problemów społecznych, gospodarczych i zdrowotnych wywołanych pandemią nie jest możliwe bez aktywnej polityki państwa.

Trzeba zaznaczyć, że skutki pandemii dla sfery społeczno-ekonomicznej i jakości życia mają charakter zarówno negatywny, jak i pozytywny oraz że część z nich jest przejściowa/czasowa. Większość z nich jednak może stanowić trwałą tendencję.

Państwa w okresie marzec–grudzień 2020 roku reprezentowały różne podejście do pandemii i stanowiącego jego następstwo — koronakryzysu. Jedne państwa kładły większy nacisk na gospodarkę, drugie na zdrowie, kolejne próbowały połączyć obydwa cele, a jeszcze inne zostawiły wszystko naturze i wolnemu rynkowi. Wymienione strategie wynikały z różnych stanowisk w dyskusji na temat, czy ważniejsze jest zdrowie i życie ludzi, czy gospodarka.

Pandemia wywołała nowe problemy, zagrożenia, między innymi obawę o życie własne i najbliższych, niewydolność systemu ochrony zdrowia, utrudniony lub nawet niemożliwy dostęp do badań diagnostycznych, lekarzy specjalistów i terapii medycznych, bezrobocie, ubóstwo, polaryzację dochodową, ograniczenie praw pracowniczych, wzrost zadłużenia państw i obywateli, obniżenie poziomu edukacji, eskalację konfliktów społecznych i walki politycznej, brutalizację życia społecznego

i politycznego, większe możliwości inwigilacji i dezinformacji, utratę wiary w możliwości nauki, upadek autorytetu uczonych i ekspertów.

Jednocześnie pandemia może stanowić impuls do przyspieszonego rozwoju naukowo-technicznego i społeczno-gospodarczego, być przyczyną zwiększania innowacyjności gospodarki, wzrostu kompetencji cyfrowych, ograniczenia kosztów pracy w związku ze wzrostem znaczenia zdalnej pracy zawodowej, reindustrializacji krajów rozwiniętych, patriotyzmu gospodarczego i kulturowego, docenienia zalet i uroków lokalności i środowiska naturalnego, ośmieszenia pozornych zajęć zawodowych związanych np. z marketingiem, PR, pracą na rzecz zwiększenia zysków przedsiębiorstw i inwestorów poprzez skracanie czasu życia produktów, pozyskiwanie i przywiązywanie klientów do marki, spekulacje giełdowe, tworzenie sztucznych produktów bankowych i kreowanie ich wartości. Pandemia obniżyła prestiż tych zajęć, jednak wykonujący je ludzie mają się coraz lepiej w warunkach chaosu i walki konkurencyjnej.

Jakość życia tylko do pewnego stopnia skorelowana jest z poziomem zamożności, jak i z jakością otoczenia społecznego, instytucjonalno-prawnego, kulturowego, a indywidualna sytuacja ekonomiczno-społeczna nie przekłada się na jej subiektywną ocenę. Na kondycję społeczną człowieka i jego poczucie sensu życia oraz satysfakcji życiowej mają duży wpływ niewymierne, nieekonomiczne czynniki związane z religią, tradycją, poczuciem zakorzenienia i więzi społeczne.

Sytuacja nadzwyczajna i niespodziewana, jak pandemia i w jej konsekwencji kryzys gospodarczy, wpłynęła w znacznym stopniu na jakość życia ludzi.

Polska znalazła się w gronie prymusów pod względem skuteczności przeciwdziałania skutkom pierwszego etapu pandemii. Jednak po opadnięciu emocji związanych z usiłowaniami rozeznania groźnego przeciwnika, z lockdownem i zamknięciem gospodarek oraz z działaniami antyepidemicznymi i antykryzysowymi, czujność świata osłabła. Nie doceniono faktu, że koronawirus jest bardzo podstępny i nie daje się poznać i okiełznąć. Spowodowało to nasilenie (jak twierdzą jedni), albo wybuch drugiej, a potem trzeciej fali (jak uważają inni) pandemii, której skutki mogą być znacznie poważniejsze, tym bardziej, że ludzie są już zirytowani istniejącą sytuacją i nie chcą się godzić na pandemiczne restrykcje oraz chronić słabsze grupy społeczne. Zniecierpliwienie, obawy i poczucie zagrożenia zdrowotnego oraz ekonomicznego spowodowały, że każdy próbuje walczyć o swoje i nikt nie godzi się na kolejne poświęcenia w imię wspólnego dobra.

Gwałtowny wzrost liczby osób zakażonych i zmarłych, począwszy od października 2020 roku, z jednej strony przy nie do końca rozpoznanych mechanizmach zakażania i rozprzestrzenia się koronawirusa, coraz większej ilości zakażeń w szpitalach, deficycie kadry medycznej i aparatury ratującej życie, tylko krótkotrwałej odporności po przebyciu choroby, możliwości roznoszenia choroby przez osoby zakażone, ale nie chore, a nawet przez tzw. ozdrowieńców, zniecierpliwieniu sytuacją i lekceważeniu zagrożenia przez część społeczeństwa; a z drugiej strony przy nasilającej się walce konkurencyjnej o dochody i przetrwanie podmiotów gospodarczych, państw i ludzi, naciskach lobby gospodarczego na znoszenie restrykcji epidemicznych, stosowaniu

półśrodków w walce z pandemią (np. zakaz pracy barów, ale nie restauracji we Francji, ograniczenie godzin pracy restauracji i zmniejszenie maksymalnej liczby gości weselnych ze 150 do 100 w Polsce) — źle rokuje dla świata, gdzie prawdopodobnie przez długi okres czasu będą rozprzestrzeniać się i nasilać nowe ogniska choroby, a liczba zmarłych będzie rosnąć. W momencie zakończenia pracy nad książką nie wiadomo jeszcze dokładnie, jakie będą dalekosiężne skutki, w tym skuteczność, a może też i skutki negatywne wprowadzanych na rynek szczepionek antycovidowych.

Należy podkreślić, że dokonana w trzeciej części książki analiza ma charakter krótkoterminowy i dotyczy bieżącej sytuacji w Polsce i na świecie. Określenie długoterminowego wpływu pandemii COVID-19 na jakość życia jest wciąż bardzo trudne, bowiem występuje zbyt wiele niewiadomych. Niektóre z występujących obecnie czynników i mechanizmów generują potencjalne ryzyka i zagrożenia, ale niekoniecznie muszą się one urzeczywistnić. Będzie to zależało od długości trwania pandemii i jej przebiegu, dalszych działań państw oraz wielu procesów występujących w sferze gospodarczej, społeczno-kulturowej i politycznej.